

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR: ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE YENİ BİR MODEL

M. Mete TAŞLIOVA*

Özet: Babadan oğula geçen <aktarılan> unsurlar, belirleyici başlıklar altında ele alındığında görülmektedir ki, gerek baba âşık gerekse oğul âşık yönünden, geleneğin aktarımına dair, önemli sonuçlar çıkmaktadır. Özellikle oğul âşıkları incelediğimiz zaman, bir çırağın yetişme sürecini, bugüne kadar ele alındığı biçimiyle geleneğe ait madde başlarının yanında, en temel değer olan icra sistematığının aktarımı daha nitelikli biçimde açıklığa kavuşmaktadır. Bir tıkanma gibi görünen usta-çırak sisteminin bugünkü vaziyeti, geleneğin de gidişatını anlamak için bir gösterge durumundadır.

Anahtar kelimeler: Âşıklık Geleneği, Baba-Oğul Âşık, Âşık Müziği, sözlü kültür.

Father and Son "Âşık"s: A New Model in Âşık Tradition

Abstract: We reach valuable conclusions about the transfer of traditions from father "Asik" to son "Asik" when we examine the major structural parts of their art. When we examine especially son "asik" as he grows into mastership, we also see the transfer of the systematic structure of art performance and the transfer of major traditional features of "Asik" culture in great detail. Examining the current state of Master-Apprentice System, which is regarded as the bottleneck of the tradition, is a good way to foresee the future of "Asik" tradition.

Keywords: Minstrelsy Tradition, Father-Son Minstrel, Minstrel Music, oral culture.

Âşıklığa başlama nedenleri arasında sayılmasına¹ rağmen, ayrıntısı bilinmeyen, ancak, geleneğin aktarımında² işlevsel sonuçları olan "babadan oğula âşıklık"

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi.

¹ Bu maddeleri Doğan Kaya (1994: 39) on bir başlık altında sıralamıştır: çıraklık, usta malı şiir söyleme ve çevredeki âşıklardan etkilenme, türkülü hikâye dinleyerek veya okuyarak yetişme, sazlı-sözlü ortamda yetişme, rüya sonrası âşık olma, manevî etki sonucu âşık olma, dert sebebiyle âşık olma, seveda sebebiyle âşık olma, ruhî depresyon sonucu âşık olma, millî duyguların galebe çalmasıyla âşık olma, diğer sebepler. Metin Özarslan (2001: 112-117) ise, Erzurum âşıklarının âşıklığa yönelme nedenlerini şu başlıklarda sıralamıştır:

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

<baba-oğul âşıklık>, hangi nedenlerin nasıl sonuçlar doğurduğunu, bir “tarz³”ın izini sürerek anlamak doğrultusunda, çok büyük önem taşımaktadır. “Sanatı ve repertuarı ile edebiyatımızda kendine mahsus bir mektep meydana getiren...” geleneğe (Yıldırım 1998:206) âşık kolu oluşurken, yaşadığı döneme damgasını vuran temsilcileri düşündüğümüzde, baba-oğul âşık sistemiyle, geleneğin aktarılması ve sürdürülmesi hususlarında, hangi “kol”ların <ekol/okul> oluştuğunun aydınlatılması, bilinmezlik hâlinde, ortada durmaktadır. Bu konuda fazla bilgi olmaması, babadan-oğula aktarılan ve sürdürülen öğelerin <unsurların> anlaşılmasını engellemiştir. Bu yazıda, “aşıklığa başlama” nedenlerinden biri olarak, Kars’ta baba-oğul âşıklar hakkında, biyografik nitelikte, bilgi verilecek; babadan oğula aktarılan <geçen> unsurlar ve cevaplanması gereken sorular üzerinde durulacaktır.

Öncelikle açıklamak gerekmektedir ki; “baba-oğul âşık”lar derken, babası ve oğlu âşıklık yapan gelenek mensupları <icracı> kast edilmektedir. Yaş faktörü düşünüldüğünde, aynı dönemde birlikte icra <fasıl/program> yapma noktasında; kısmen birlikte, ama, genel olarak farklı zaman dilimlerinde sürdürülen, bir işleyiş söz konusudur. Oğul âşığın, babasının veya bir başka usta âşığın yanında yetişmiş olmasına bakılmaksızın, geleneğin babadan oğula intikali biçiminde bir seyir olduğu gerçeğinden hareket edilerek, babadan oğula aktarılan unsurlar tespit edilecektir.

sevda ile âşıklığa yönelme, aile büyüklerinden tevarüs etmeyle âşıklığa yönelme (bu maddeyi Bayram Durbilmez (1993: 465) rüya görme ve kendi kendine âşık olmayla birlikte “soya çekim suretiyle âşık olma” biçiminde vermiştir), âşıklardan etkilenmeyle veya kendiliğinden âşıklığa yönelme, hasret duygularıyla âşıklığa yönelme, kazayla veya doğuştan oluşan körlükten âşıklığa yönelme, fakirlikle âşıklığa yönelme. Bu sıralama içinde, “Aile büyüklerinden tevarüs etmeyle âşıklığa yönelme” başlığı altında, babadan oğula ve toruna geçerek geleneği sürdüren isimler arasında şu âşıklar sıralanmıştır: Şehvarî, Şevki (Mahtumî), Fahri Çavuş, Sümmanioğlu, Torunî, İhsanioğlu.

² Süleyman Şenel (2007:XXII), Kastamonu’da Âşık Fasılları’nın tarihî seyrini açıklarken şu tespiti yapmaktadır: “Erzurumlu Âşık Emrah ve Âşık Dertli gibi kudretli âşıkların ve/veya bu âşıkların çıraklarının Kastamonu’ya uğramaları, Kastamonu’da çıraklar yetiştirmeleri de, yöre âşıklık sanatına büyük katkı sağlamıştır.” Geleneğe, bir yöre âşığının, başka bir bölgeye giderek orada bir süre kaldığı bilinmektedir. Uzun süreli kalmalarda veya gidilen yöreye yerleşme durumlarında çırak yetiştirmek mümkün iken, gidilen yerde kalman sürenin “geçici” bir zaman dilini olduğunu düşündüğümüzde, orada “çırak yetiştirme”nin, gelenekteki yöresel unsurların yayılmasının önemli bir aracı/yöntemi olması itibarıyla önem taşımaktadır.

³ Tarz nitelemesini, geniş anlamda, silsile/üslup/eda/ekol/okul gibi adlandırmalarla, birbirinden çok farklı görünen aktarım sistematığının genel yapısının, hangi elemanlar ile “bütünlüğü” oluşturduğunu açıklamak için kullanıyoruz.

Âşıklar hakkında, bir yöreyi ve/veya kişiyi konu alan monografik çalışmalara bakıldığında, baba-oğul âşıkların, kronolojik veya biyografik bilgilere bakılarak, pek de tespit edilemediğini görmekteyiz. Bu eksikliği doğuran nedenlerden biri, âşıkların mahlaslarıyla bilinmesi ve “baba oğul” seyrini soyadından takip etme imkânının olmamasıdır. Bu çalışmada isimlerini sıraladığımız “baba” âşıkların, yalnızca bir kısmının, babası âşıktır. Ancak, “oğul” âşıklar, babalarının âşık olmasından dolayı, üzerinde durulacak esas gelenek temsilcisi konumundadır. Bununla birlikte, bazı oğul âşıkların ustası, babasının dışında, başka bir âşık olmuştur. Ancak, âşıklarla yaptığımız yüz yüze görüşmelerde söyledikleri biçimde; oğul âşığın ustası, babası dışında bir âşık olsa dahi, âşıklığa başlamasındaki ilk etken, yine babasının âşık olmasıdır. Bu ifade veya tespit, genel bir nitelik gibi görünse de, babası âşık olan âşıkların tamamının düşüncesi böyle değildir.

Geleneğe ait değerlerin aktarımında, cevaplanması gereken sorulara geçmeden önce, Kars'ta baba-oğul âşıklar, diğer bir ifadeyle babadan oğula âşıklığın temsilcilerini şu şekilde sıralamak mümkündür⁴:

Âşık Üzeyir Fakirî-Âşık Ferhat Feryadî-Âşık Süleyman
Âşık Şenlik-Âşık Kasım-Âşık Nuri-Yılmaz Şenlikoğlu-Fikret Şenlikoğlu
Gülistan Çobanlar-Murat Çobanoğlu
Âşık Müdâmî-Hikmet Ataman-Halil Ataman
Üzeyir Göktekin-Coşkun Göktekin
İslam Erdener-Musa Erdener
Murat Yıldız-Günay Yıldız-Şenay Yıldız
Veysel Şahbazoğlu-Ensar Şahbazoğlu
Selahattin Dülger-Sebahattin Dülger
Durmuş Denizoğlu-Bayram Denizoğlu
İlyas Kaya-Şeref Kaya
Laçin Aladağlı-İsmail Aladağlı
Âşık Çerkez-Âşık Sevdakâr
İbrahim Artar-Osman Artar
Hüseyin Alyansoğlu-Rüstem Alyansoğlu

⁴ Sözlü ve yazılı kaynaklardan tespit ederek oluşturduğumuz bu liste, kesin bir “sayı” niteliğinde değildir. Tespit edilecek yeni isimlerle, bu isimlerin artması muhtemeldir. Her biri hakkında bilgi için “Ek: Baba-oğul âşıklar hakkında bilgiler”e bakınız.

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

İskender Koca-Maksut Koca

Sabahattin İkan-Korkmaz İkan*

Kars'ta baba-oğul âşıklar için, babayı ve oğlu ayırıcı önemli farklardan biri, âşıklığa ilk adımın atıldığı dönemdeki şartlar manzumesidir. Yöre şartları düşünüldüğünde, baba âşık, genellikle maddi imkânların kısıtlı olduğu ekonomik durum ve dar bir sosyal yapı içinde, sınırlı diğer şartlar arasında âşıklığa başlamıştır. Kültürel değişimin geleneğe etkisini düşündüğümüzde, baba âşıkların yetiştiği ve âşıklık yaptığı dönemde, bağlamı oluşturan unsurların elverişli olduğu gerçeğini unutmamakla birlikte; oğul âşıklar, son yıllardaki olumsuzluklara rağmen, babalarına nazaran daha iyi olanaklarla geleneğe dahil olmuştur: Baba âşık, sanata başladığı zaman köyünde ya da yakın/uzak köylerde bulunan bir âşığın yanına gitmek durumunda kalmışken, oğul âşık ilk elden, babasının saz ve söz icralarıyla başlangıç yapmıştır. Baba âşık döneminde, gelenek ve sosyal yapı, âşığı yetiştiren ve yaşatan bir özellikte olmasıyla birlikte, bu bir yönüyle de baba âşık için “yerellik”ten öteye gidememe sonucunu doğurmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, oğul âşık, Kars dışına da tanıtılmış “yeni bir tarz ve icra” biçiminin öğrenilmesi, geliştirilmesi ve sürdürülmesi biçiminde, var olan sisteme ayak uydurmuştur.

Baba-oğul âşıklar incelenirken üzerinde durulması gereken birçok başlık ön plana çıkmaktadır. Cevabını, âşıklarla yapılacak görüşme sonucunda bulabileceğimiz soru < sorun > niteliğindeki bu maddelerin bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1. Babanın âşıklığa başlama şekli nasıldır?
2. Babanın ustası/ustaları kimlerdir?
3. Baba âşığın, hayatının ne kadarı kendi memleketinde geçmiştir?
4. Oğul âşık olan her baba, oğluna ustalık etmiş midir?
5. Baba âşık, oğluna ustalık etmişse, geleneğe var olan hangi unsurları <kendi âşıklığına dair> oğluna aktarmıştır?
6. Ustası babası olmayan âşıklarla, ustası babası olan âşıkların yetişmesi arasında farklılık olmuş mudur? Olmuşsa bunlar nelerdir?
7. Baba'nın yanında çıraklığa başlama biçimi nasıldır?
8. Oğul âşıkların ne kadarı babasının ustalığında yetişti, ne kadarı başka bir âşığın yanında yetişti?

* Bkz. “Ek: Baba-Oğul Âşıklar Hakkında Bilgiler”.

9. Oğulun âşıklığa başlamasında; babasının âşık olması, kendi isteği veya yeteneğinin yeri ne derecede belirleyici olmuştur?
10. Baba âşık olmasaydı, oğul, yine âşıklığa heves eder miydi?
11. Baba-oğul âşıklardan, oğul âşıkların ne kadarı, babasının vefatından sonra geleneği sürdürmek için âşıklığa başlamıştır?
12. Babasının ölümünden sonra, âşıklığı bırakan oğul var mıdır?
13. Çıraklık kaç yıl sürmüştür?
14. Çıraklık süresince yaşananlar nelerdir? Nasıl bir çıraklık dönemi geçmiştir?
15. Düğünlere ve/veya kahve icralarına beraber gidilir miydi? Baba bu tür icra ortamlarında oğluna sözü verip, onu sinamaya tabi tutar mıydı?
16. Baba âşığın, çırak oğlu ile oğlu olmayan diğer çıraklara tavrı nasıldı?
17. Baba âşık, çırak oğluna daha fazla ilgi gösterir miydi? Veya daha acımasız ve sert bir tavır gösterir miydi?
18. Baba âşık, Türkiye genelinde de icralarda bulunmuş mudur? Bu icralarda oğlunu da yanında gezdirmiş midir?
19. Oğul âşık, babasının yanında çıraklık yaptığı dönemde, geleneği icra noktasında, babasını hangi dalda-konuda başarılı görmekteydi? Oğul âşık, babasını başarılı gördüğü bu alanda/türde daha fazla yoğunlaşmış mıdır?
20. Baba bâdeli âşık mıydı?
21. Baba bâdeli âşık ise oğlu da bâde içmiş midir?
22. Baba ve oğul bâdesiz midir?
23. Oğul âşığın, babası dışında ustaları var mıdır? Varsa kimlerdir?

Bu maddelerin içeriği, öğretilme/aktarıma sürecinde yaşananlara göre, değişme gösterebilir niteliktedir.

Baba âşığın, çırak oğluna veya diğer çıraklarına aktardığı ve tarihten gelen değerlerle birlikte gelişerek yaşatılan; âşığa, âşıklığa, meclise, kişisel özelliklere dair bilgiler de, üzerinde ayrıca durulması gereken bir araştırma alanı durumundadır. Bu çalışma kapsamında, asıl konumuz olmamakla birlikte, babadan oğula aktarımda, “aşama” niteliğinde olan bu unsurları, ayrıntıya girmeksizin, aşağıdaki biçimde sıralayabiliriz:

1. **Saz çalma** <Saz Çalmaya Başlama/Âşık Ezgilerini (makam/hava) Öğrenme>: Saz çalmaya yatkınlığı, kullandığı sazın yapısı, babasının tekniğini sürdürmesi değiştirmesi veya geliştirmesi, babasının kullandığı eski âşık havalarını

kullanma sıklığı ve yeteneği, ezgilerin orijinal çalış biçimini koruması veya saz çalış tekniği ile zenginleştirip zenginleştirmemesi gibi...

2. **Saz çalış tekniği:** Mızrap sallama, bir tarz olarak başlama perdesini seçmek, hızlı veya yavaş çalmak <sazı çalış tavrı>, genel tercih itibariyle alt telle veya altı telin tamamını kullanarak çalmak, sazı çalarken <nazmın olmadığı kısımlarda> gergin veya rahat güler yüzle çalıyor olmak, ayakta veya oturarak çalmak, ezgi kısımlarında parmak, el, yüz ve beden hareketlerinin farklılaşması <ezgiye göre hareketli yerlerde neşeli bir tavır takınmak, ağır ezgilerde de yüzdeki ifadenin değişmesi> gibi...

3. **Şiir söyleme** <İrticalen Söyleme>: Usta malı şiirlerin öğretilmesi, tercih edilen kafiye türleri, genelde seçtiği hece biçimi, irtical yaparken tarzı, şiir muhtevasının güzelleme taşlama veya yiğitleme yoğunluklu olup olmadığı, irtical yaparken işlediği konular gibi...

4. **Karřılařma⁵ tekniği:** (Bu tekniği oluşturan unsur taşlama, deyişme, atışma biçimlerinde olup, yumuşak veya orta bir yoldan başlayarak, işleyişe <icranın şekillenilişine/akışına> göre sertleşen bir çizgiye doğru gitmektedir) Atışma sırasında sazı kullanması, karşısındaki kişiye göre bir söyleme girip girmemesi, karşılaşmada hangi âşık havalarının karşılaşmaya uygun olduğunun öncelikle öğrenilmesi, atışmada işlediği konuların genel ağırlığı, hece ve kafiyeyi kullanma hüneri gibi...

5. **Hikâyecilik:** Düğün ve kahve gibi icra zeminlerinde anlattığı hikâyeleri seçme biçimi, babasından öğrendiği hikâyeler, babasının da eski ustalardan öğrendiği hikâyeler, kendi hikâyeleri, babasının bildiği bütün hikâyeleri bilip bilmediği gibi... Babası ve diğer usta âşıkların hikâye anlatma tavrından öğrendikleri. Hikâye anlatımına başlandığı zaman, başlamadan önce söylenecek şiirlerin <sersuhane/üstadnâme> seçimi, hikâyeye girişte başlangıç tekerlemelerinin öğrenilmesi, hikâyenin kısa tanıtımı yapılırken hangi başlıkların öncelikle dinleyiciye verilmesinin gerektiği gibi...

6. **Meclis adabı:** Âşıklığın hâl dilini öğrenmesi, düğün ve kahve dinleyici ortamına göre hitabet, mecliste nelere dikkat etmesi gerektiği, düğün veya kahve mekânına girerken girdiği meclisin yerel özelliklerini bilmesi, mecliste bulunanların farklılıklarını algılaması, herkesi memnun etmeye mecbur olduğunu unutmaması, icraya renk katacak bazı güldürücü öğeleri de öğrenmesi gibi...

Sonuç

⁵ Atışma, deyişme, taşlama olarak da bilinen bu dal, Kars âşıklık geleneğinde genel adlandırma olarak “karşılaşma” biçiminde kullanılmaktadır.

Öncelikle şunu söylemek gerekmektedir ki, kısa biyografilerini verdiğimiz baba âşıklar, yörede “usta âşık/üstat/büyük âşık” olarak bilinen kişilerdir. Bu usta âşıkların, oğullarının da âşıklığı seçmesi bir tesadüf değildir. Babanın gelenekteki konumu, öncelikle bir veya birden fazla oğlunun ve sonrasında da aile veya sülaleye mensup başka kişilerin, geleneğe yönelmesini desteklemiş, kimi zaman da bir “görev/vazife” kabulü biçiminde, kültürel mirasa sahip çıkmak şeklinde anlam bulmuştur⁶.

Geleneğin günümüzdeki durumunda, bir tıkanma gibi görünen yeni âşıkların yetişmemesine dair, asıl kaynağın yine âşıklar tarafından yeşertilebileceğini düşünmekteyiz. Son çeyrek yüzyılı hariç tutacak olursak, âşıkların yanına sürekli olarak gelen veya getirilen çırak adayı ve çırakların sayısal yoğunluğunu düşündüğümüzde, bunun artık hemen hiç yaşanmadığını görmekteyiz. Gelinen vaziyetin nedenleri üzerine çeşitli öneriler ileri sürülmüşse de, bir çare olarak, âşıkların, öncelikle kendi çocuklarından birini, eğer çocuklardan olmuyorsa akraba çocuk veya gençlerden birini ya da birkaçını geleneğe dahil etmesinin bir zorunluluk olduğunu düşünüyoruz. Günümüz gençlerinin düşünce ve kabul dünyasına dair, uçurum niteliğindeki, gerçekleri de hesaba katarak, usta âşığın kendi ustasından gördüğü sistemi, bilinçli bir şekilde işleminin bir nevi “okul/ekol” oluşturma yolunda, düşünüldüğünden daha büyük bir sonuç doğuracağına şüphe yoktur⁷.

EK: Baba Oğul Âşıklar Hakkında Bilgiler:

⁶ Âşıkların oğullarının yanında, akrabalarından yeğenleri veya kardeşleri de geleneğe ilgi gösterip “çırak adayı” veya daha doğru bir söyleyişle “çırak aday adayı” olarak değil de, modern zamana uygun olarak, önce “amatör” veya “hevesli” âşık olarak anında icraya başlamakta; genellikle bu icralar TV veya Radyo gibi elektronik ortamlarda “birdenbire zuhur” şeklinde görünmekte, ancak, her halukârda bu adaylar, ısrarla ve inatla, kendilerini “hanende âşık” biçiminde ifade etmektedirler. Bu durumun, zamana göre yeni bir terkip mi, yoksa nevezuhur bir durum mu olduğu zamanla anlaşılacaktır.

⁷ Günümüzde âşıkların, kız veya erkek çocuklarını, sanatın türlü yönlerine yönlendirdiklerini de görüyoruz. Yaş olarak, 45 ile 55 arasında bulunan ve ustalarından notalı bağlama çalmayı bilmeleriyle kendisini geliştirmiş âşıkların sayıca çoğalmasi ile birlikte; bağlama başta olmak üzere, bir müzik aletini çalmayı öğrenmek için çocuklarını kurslara gönderdiklerini görüyoruz. Sanatın farklı dallarında da olsa; Murat Çobanoğlu’nun küçük oğlu Ozan Çobanoğlu’nun konservatuar eğitimi olarak “tiyatro sanatçısı” olduğunu; Maksut Koca’nın oğlunun ise İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuarında müzik alanında eğitim aldığı görmekteyiz. Nadir bir örnek olarak gördüğümüz bu modele uygun olarak, Âşık Murat Yıldız’ın oğlu Âşık Günay Yıldız, oğlu Ömür Yıldız’ı (Ömürcan) çırak olarak eğitmektedir. Bu yolda, Ömürcan, dedesinden babasına, babasından kendisine geçen süreçte, babasının gözetiminde yetişmektedir.

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

Baba: Üzeyir Fakirî: Posof'un Hevat (Hevat-Havet) köyünde, 18. asrın 2. yarısında doğmuş, tahminimize göre 19. asrın 2. yarısında 1878'den önce ölmüştür. Sağlığında 5-6 kadar halk hikâyesi tasnif etmiştir. Bunlar arasında en çok bilinenlerden biri Ahmet Han ve Aliyâr'dır. Âşık Fakirî ve Âşık Feryadî, hak âşığı-badeli âşık olarak bilinir (Çetinkaya 1978:8498; Özder 1965:22; Özsoy-Ataman 1993:9).

Oğul: Ferhat Feryadî: Üzeyir Fakirî'nin oğludur. Hikâyesinde, Kerem ile Aslı'yı kavuşturan Erzincan Bağları adında bir hikâye tasnif etmiştir. Ayrıca babasının aşk maceralarını Kara Gelin adında bir hikâye hâline getirmiştir. Âşık Zülfî'ye ustalık etmiştir (Özsoy-Ataman 1993:15; Zeyrek 2004:240).

Torun: Âşık Süleyman: Ferhat Feryadî'nin oğludur. Süreyya mahlasını kullanmıştır. Babası ve dedesinin hikâyelerinin yanında kendisi de hikâye tasnif ederek anlatan bir âşiktir (Özsoy-Ataman 1993:16).

Baba: Âşık Şenlik: 1850 yılında⁸ Çıldır'ın Suhara (Yakınsu) köyünde doğdu. Babası Molla Kadir'dir. Asıl adı Hasan olup, badeli âşiktir. Âşık Şenlik, Azerbaycan âşıklığında çok işlenen birtakım hikâye ve şiir unsurunu Anadolu'ya yayarak, âşık edebiyatımıza yenilik getirmiştir. Bölge âşıkları arasında çok kullanılan Çıldır Divanisi ve Çıldır Güzellemesi makamları Şenlik'e aittir. Azeri âşıklardan Dede Kasım, Tufarganlı Abbas ve Hasta Hasan'ın, Şenlik üzerinde etkisi büyüktür. Oğlu Âşık Kasım, Suharalı Âşık Mehmet, Süleyman, Âşık Asker, Âşık İbrahim, Âşık Hüseyin, Âşık Mevlüt ve Gülistan Çobanlar, Âşık Şenlik'in yetiştirdiği çıraklardandır. 1913 yılında vefat etmiş olup, mezarı Suhara'da bulunmaktadır (Aslan 1992:20-21, 26-27, 31, 34, 37).

Oğul: Âşık Kasım: Âşık Şenlik'in oğludur. 1874 yılında Yakınsu'da doğmuştur. 1957 yılında vefat etmiştir (Atalay 2004:153).

Torun: Âşık Nuri: Âşık Kasım'ın büyük oğludur. Âşık Şenlik'in torunudur. Küçük yaşta âşıklığa başlamış büyük bir kabiliyettir. İrtical kuvveti ve türkü söylemeğe yeteneği ile tanınmış olup, genç yaşta vefat etmiştir. Genç yaşta ölümüne dair halk arasında hâlen kuşaktan kuşağa aktarılan serencamı vardır (Atalay 2004:134).

Torun: Yılmaz Şenlikoğlu: Âşık Kasım'ın ikinci oğludur. Âşık Şenlik'in torunudur. 1937 yılında Çıldır'ın Yakınsu köyünde doğdu. Geleneği babasından öğrenmiştir (Atalay 2004:150). Başta dedesi ve babasına ait şiir ve ezgileri; bölgenin öykülü türkü, efsane ve atışma örneklerini öğrenmiş ve icra etmiştir (Halıcı 1992b:415).

⁸ Âşık Şenlik hakkında, hacimli ve yeni yayın olan Prof. Dr. Ali Berat Alptekin ve Çıldır Belediye Başkanı Nizamettin Coşkun'un hazırladığı kitapta (2006:60), Âşık Şenlik'in doğumu, 1859 olarak verilmiştir.

M. Mete TAŞLIOVA

Torun: Fikret Şenlikoğlu: Âşık Şenlik'in torunu Âşık Nuri'nin oğludur. Antolojilerde hakkında bilgi olmamasına rağmen, dedesine ve babasına ait eserleri çalıp söylemekle birlikte, kendisi de şiir söylemekte olup, âşıklık yapmaktadır (Taşlıova 2008).

Baba: Gülistan Çobanlar: Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlı Koçköyü'nde, 1900 yılında doğdu. Babası, Arpaçay'ın Koçköyü'nden Sadık'tır. 13 yaşında, Çıldırlı Âşık Şenlik'e çırak oldu. Gülistan Usta, bu yörenin pek çok âşığına gerek saz gerek geleneğin icaplarını öğretmekte ustalık etti. Reyhanî ve İlhamî gibi âşıkların da ustasıdır. Usta bir halk hikâyecisidir. 1972 yılında vefat etmiştir (Alptekin-Coşkun 2006:98; Kalkan 1991:208; Özsoy t.y.:152).

Oğul: Murat Çobanoğlu: Murat Çobanoğlu, Kars'ta, 01.11.1940 tarihinde doğdu. Devranî ve Yananî mahlaslarını bir süre kullanmış olup, 1963 yılından itibaren, "Çobanoğlu" soyadını mahlas olarak kullandı (Durbilmez 1993:52-54; Kafkasyalı 13-15, 20). Babası, oğlu Murat'ın da âşık olmasını istediği için, ona bir saz alıp şiir sanatını öğretmiştir. 11-12 yaşlarından itibaren çalıp söylemeğe başlamıştır. Önceleri, babasıyla Âşık Şenlik'in şiirlerini ezberleyip hikâyelerini anlatmakla işe başlamış, daha sonra kendi şiirlerini söylemiştir (Sakaoğlu-Karadavut 1998:271; Tahir Kutsi 1975:77-78).

Baba: Sabit Müdâmî: 1914 yılında⁹ Posof'un Demirdöven (Varzına) köyünde doğdu. Annesini küçük yaşta kaybettiğinden, bir süre Kars'taki yetimler okulunda öğrenim gördü. 1934'ten sonra saz çalmaya başladı. Bir süre Cılavuz Köy Enstitüsünde saz öğretmenliği yaptı (Özdemir 2006:481; Özsoy-Ataman 1993: 18-19). 1932'den sonra deyiş söylemeğe başlayan ozan, saz çalmayı ve hikâye anlatmayı, Şavşatlı Tevfik Usta'dan öğrenmiştir (Sakaoğlu-Günay 1974:115). Posoflu hikâyeci ve saz şairi Üzeyir (Fakîrî), oğlu Ferhat (Feryadî) ve onun oğlu Âşık Süleyman, Müdâmî'nin dedeleridir (Boratav 2000:175).

Oğul: Hikmet Arifi Ataman: Âşık Müdâmî'nin ikinci oğludur. Posof'un Demirdöven köyünde, 1945 yılında dünyaya geldi. Çocuk yaşlarında çalıp söylemeğe başladı. Babasının verdiği "Arifi" mahlasıyla çeşitli türde şiirler söyledi. Hâlen Almanya'da yaşamakta olup Konya Âşıklar Bayramına katılmaktadır (Halıcı 1992a:240). Babası ve Âşık Şeref Taşlıova, Hikmet Arifi'nin ustalarıdır (Özhan-Kırcı 1992:24).

Oğul: Halil İbrahim Ataman: 1951 yılının mayıs ayında dünyaya geldi. Ağabeyi Hikmet Ataman'dan 6 yaş küçüktür. Müdâmî'nin üçüncü oğludur. İskenderun'da yaşamaktadır. İskenderun Demir Çelik Fabrikasından santral görevlisi olarak emekli olmuştur. Saz çalmakta, hem kendisinden hem de babasından söylemektedir (Ataman 2008).

⁹ Bekir Sami Özsoy'un doktora tezi olarak yayımladığı kitabında verdiği 1914 yılını, İlhan Başgöz (1986:67) ve Ensar Aslan (1978:180) 1918 olarak göstermektedir.

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

Baba: Üzeyir Göktekin: Sarıkamış ilçesine bağlı Aşağıkötanlı köyünde 1917 yılında doğdu. Köye gelen saz âşıklarının programından esinlenerek saz âşığı olmağa karar verdi. 13 yaşında ozanlığa başlayıp, ilk derslerini Sarıkamışlı Âşık Dursun Cevlanî'den aldı. Onunla birlikte düğün ve şehirlerde dolaştı. Daha sonra, Âşık Ali Bektaş, Posoflu Müdamî ve Sosgerli Âşık Mehmet ile gezdi (Şahin t. y.;211-212). 1990 yılında vefat eden Üzeyir Göktekin, Pünhani mahlasını kullanmıştır.

Oğul: Coşkun Göktekin: Üzeyir Göktekin'in oğludur. Hayatı hakkında antolojilerde bilgi bulunmamakla birlikte, özellikle Çobanoğlu kahvesinde, fasıllara katılmış ve sazlı sözlü ortama dahil olarak, hem babasına ait eserlerden usta malı olarak hem de kendi şiirlerinden okumuştur (Taşlıova 2008).

Baba: İslam Erdener: Kars'ın Ladıkars (Kümbetli) köyünde 1921 yılında¹⁰ doğdu. İlkokul mezunudur. Ustaları, Âşık Şenlik'in oğlu Âşık Kasım, Âşık İbrahim, Âşık Hüseyin, Âşık Gülistan ve Âşık Mansur'dur. Âşık makamları ve halk hikâyeleri konusunda bilgilidir. Sovyet ve İran Azerbaycan'ını gezmiştir (Kalkan 1991:296; Özhan-Kırcı 1992:124; Y. Yıldız 1981:23-24).

Oğul: Musa Erdener: Hakkında, yazılı bilgi olmayan oğul âşıklardandır. Özellikle babasının vefatından sonra, babasına ait eserleri usta malı olarak çalıp söylemiştir.

Baba: Murat Yıldız: 1922 yılında, Bardaklı köyünde¹¹ doğdu. Asıl adı Hacı Murat'tır. Okuma yazmayı, köy odalarında ders veren muallimlerden öğrenmiştir (Öcal 1995:1, 6). 16 yaşındayken, köyüne gelen Âşık Kasım ve Âşık Gülistan'ın çalıp söylemesine heves eder. Bu arzu içinde, bir gün yaylaya çıkarken, yolda, babasının yanından ayrıldığında Şeyhin Bulağı (Pınarı) denilen yere gelir ve yeşilliğin üzerine uzanır. O esnada uykuya dalar ve rüya görür. Uyandığında, Uzunkiseli Ahunt Himmet'in yanında ilk şiirini söyler. 1999 yılında geçirdiği böbrek rahatsızlığı sonucu hayata gözlerini yumar (Yıldız 2003:8-11, 27).

Oğul: Günay Yıldız: Murat Yıldız'ın büyük oğludur. 1954 yılında Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlı Karahan köyünde doğdu. İlkokulu köyde, orta ve liseyi Kars'ta bitirdi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesine iki yıl devam edip, ön lisans diploması aldı. Bir ara öğretmenlik yaptı. Türkiye Âşıklar Bayramında çeşitli birincilikler aldı. Hâlen Kars'ta âşıklığa devam etmektedir (Özsoy-Aslan-Durbilmez 1992:233-234; Tanrıku 1997:51).

Oğul: Şenay Yıldız: Murat Yıldız'ın küçük oğludur. Antolojilerde hakkında bilgi yoktur. Babasının ve ağabeyi Günay Yıldız'ın izinde geleneği yaşatmaya devam etmektedir.

¹⁰ Emir Kalkan (1991:296) İslam Erdener'in doğum tarihini 1919 yılı olarak vermektedir.

¹¹ Turgut Öcal (1995:1), Murat Yıldız'ın doğum yerini, Arpaçay ilçesine bağlı Akyaka nahiyesinin Karahan köyü olarak göstermektedir.

M. Mete TAŞLIOVA

Baba: Veysel Şahbazoğlu: Kars'ın Arpaçay ilçesi Üçpınar (Möküz) köyünde 1924 yılında doğdu. Asıl soyadı Deniz'dir. Çobanlık yaptığı yıllarda, klasik aşk hikâyeleri kurmaya, şiirlik sözler söylemeğe gayretleriyle 1945 yılında şiir söylemeğe başlar. Aynı yıl bade içer. 1995 yılında vefat etmiştir (Altınkaynak 1998:IV-V).

Oğul: Ensar Şahbazoğlu: Doğumu 01.02.1961 olarak kayıtlı olmakla birlikte asıl doğum tarihi 1958'dir. Kars'ın, önceden Arpaçay'a şimdi Akyaka'ya bağlı Üçpınar (Möküz) köyünde doğdu. Lise mezunu olan Ensar Şahbazoğlu, geleneği, babasından öğrendiği unsurlarla ve kendisini geliştirerek Kars'ta sürdürmektedir (Şahbazoğlu 2008).

Baba: Selahattin Dülger: Kars'ın Posof ilçesinin Zindar köyünde 1927 yılında doğdu. Cılavuz Köy Enstitüsünde okudu. 1948 yılında öğretmenliğe başladı. Kars'ta başladığı görevini, Samsun'un Söğütpınar ve Teknepınar köylerinde sürdürdü. İlkokul son sınıfta şiirler yazmaya başlamış ve Kars yöresinin ünlü âşıklarıyla karşılaşmalar yaparak kendisini yetiştirmiştir (Halıcı 1992b:191). Kalem şairi olmasıyla daha çok ön plana çıkan Selahattin Dülger, geleneğin içinde yetişmiş olduğu için, âşık tarzında da başarılı örnekler vermiştir. Mahlası İnanî'dir. 29 Ekim 1977'de vefat etmiştir (Dülger 2008).

Oğul: Sebahattin Dülger: 1950'de Göle'nin Çakıldere (Ortakilise) köyünde doğdu. Babasının, okul yıllarında öğrencisi, geleneğe adım attığı yıllarda da çırağı olmuştur. Öğretmen olan Sebahattin Dülger çeşitli şehirlerde görev yapmıştır. Uzun süre Samsun'da kalmasından dolayı, Samsunlu Erdemli diye de tanınır. Erdemli mahlasını babası vermiştir (Karadeniz 2007:205; Sakaoglu-Karadavut 1998:276). Sekiz yaşında saz çalmaya başlayan Erdemli'nin, kendi deyişle en büyük hocası, babası Âşık İnanî'dir (Halıcı 1992a:232).

Baba: Durmuş Denizoğlu: Asıl adı Durmuş Gökdeniz'dir. Çıldır'ın Gülyüzü köyünde 1928 yılında doğdu. Âşıklık geleneğini küçük yaşta, yöre âşıklarının yanında öğrendi. Usta malı ve kendi şiirleri yanında, pek çok hikâye de bilen âşık, İstanbul'a yerleşmiştir (Atalay 2004:120).

Oğul: Bayram Denizoğlu: 1958 yılında Çıldır'ın Gülyüzü köyünde doğdu. Şiir yazmaya on bir yaşında başladı. Babasından ve ustalarından saz çalmayı, şiir söylemeği öğrenen Denizoğlu, Anadolu'yu ve Avrupa'yı gezdi. Konya Âşıklar Bayramında çeşitli ödülleri bulunan Denizoğlu; TRT'nin açmış olduğu, "Atatürk" konulu yarışmada derece aldı (Yardımcı 2007:285; Çelik-Özsoy 2001:72).

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

Baba: Âşık İlyas Kaya: 1931 yılında¹², Kars'ın Çıldır ilçesine bağlı Bozyiğit (Gereşen) köyünde dünyaya geldi. İlkokul mezunu olan Kaya, 15 yaşında, tutulduğu aşk yüzünden ozanlığa başladı. Âşık Kasım'ın yanında yetişti (Atalay 2004:124; Kazmaz 1946).

Oğul: Şeref Kaya: Âşık İlyas'ın oğludur. Babasının vefatından sonra âşıklığa başlamıştır. İstanbul'da ikamet eden Şeref Kaya, geleneğin temsilcisi olarak icralarına devam etmektedir (Taşlıova 2008).

Baba: Laçın Kurt Aladağlı: Kağızman'ın Camışlı köyünde 1938 yılında¹³ doğdu. Küçük yaşta saz çalıp söylemeğe başladı. Bazı deyişlerinde Ruşenî mahlasını kullanan âşığın ustası Cemal Hoca'dır. 1980 yılında vefat etti (Kalkan 1991:454). Doğduğu köyden ayrılarak, Oluklu köyüne yerleşti. İlk evliliğinden çocuğu olmadı. Âşıklık yapan oğlu İsmail Aladağlı, ikinci evliliğinden oldu (Halıcı 1992b:303).

Oğul: İsmail Aladağlı: Laçın Kurt Aladağlı'nın oğludur. 1956 yılında, Kağızman ilçesinin Camışlı köyünde doğdu. 1980 yılında Ankara'ya yerleşti. Aladağlı, Laçinoğlu, Ozanoğlu ve Yücelî mahlaslarını kullanmıştır. Geleneğe başlama nedeni, babasının âşık olmasıdır. İlk bilgilerini de babasından almıştır. Bunun yanı sıra, âşık meclislerinde bulanak da kendisini geliştirmiştir. Babasının 1980 yılında vefatından sonra âşıklığı bırakmış, 1993 yılında yeniden başlamıştır (Aladağlı 2005).

Baba: Âşık Çerkez: Çıldır ilçesinin Urta köyünden olup, Gülyüzü köyünden Âşık İbrahim'in çırağıdır (M. Taşlıova 2006;118). İstanbul'da, 1985 yılında vefat etmiştir (Atalay 2004:153).

Oğul: Âşık Sevdakâr: Hakkında antolojik bilgi bulunmamaktadır. Doğup büyüdüğü yörenin ve babasının âşık olmasının doğal bir sonucu olarak geleneğe mensup olmuştur. Diğer oğul âşıklar gibi, Âşık Sevdakâr da önce babasından usta malı çalıp söylemiştir. Kendisi de âşıklık yapmaktadır.

¹² Süleyman Kazmaz (1946:6), Âşık İlyas hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Onu ben, 1940 yılında, Sarıkamış'ta askerlik ödevimi yaparken tanıdım. O da bağlı olduğum taburda askerliğini yapıyordu. 22 yaşlarında, orta boylu, gösterişsiz bir gençti. Askerler ona "âşık" derler, çaldırıp söyletirler, dolayısıyla onu çok severlerdi." Kitapta, doğum tarihine dair, net bir tarih verilmemiştir. Bu bilgiden yola çıkarak, doğum tarihinin, Ertekin Atalay'ın (2004:124) verdiği 1940 yılının net olmadığı anlaşılmaktadır.

¹³ Fevzi Halıcı (1992b:303) ve Salih Şahin (t.y; 284), Laçın Aladağlı'nın doğum tarihini, 1918 olarak göstermektedir.

Baba: İbrahim Artar: Kars'ın önceden Çıldır'a, şimdi Arpaçay ilçesine bağlı Gülyüzü (Pekreşen) köyündendir. Âşık Şenlik'in son çıraklarından. Âşık Şenlik'in, yörede yaygın olarak bilinen Sevdakâr hikâyesini çırağı İbrahim Artar'a öğrettiği bilinmektedir. Diğer iki hikâyeden Salman Bey'i Âşık Gülistan'a, Bala Memmet hikâyesini de Gazali isimli çırağına öğrettiği söylenmektedir (Taşlıova 2008).

Oğul: Osman Artar: İbrahim Artar'ın oğlu olup, aynı köyde doğup yaşamıştır. Baba oğul âşık hakkında antolojilerde pek bir bilgi bulunmamaktadır. Türkiye genelinde yapılmış âşık şölen/programlarına katılmamış âşıklar hakkında yazılı bilgi olmamasının doğal bir sonucu olarak, İbrahim Artar ve Osman Artar'ın isimleri duyulmamış, ancak yörede baba-oğul âşık olarak bilinen gelenek temsilcileridir (Taşlıova 2008).

Baba: Hüseyin Alyansoğlu: Hüseyin Alyas hakkında, torunu Mansur Alyansoğlu şu bilgileri vermektedir: "Asıl soyadı Alyas'tır. Hüseyin Alyansoğlu, benim dedem olup, Rüstem Alyansoğlu'nun da babasıdır. 1963 yıllarında Selim ilçesinin Baykara köyünde vefat etti. Doğum tarihini tam olarak bilmiyorum. Doğum yeri bugün Gürcistan sınırlarında olan Ağbaba olarak da bilinen Akbaba'dır. Yörede iyi tanınan biriydi ama âşıklığı sürekli bir meslek olarak yapmadığı için fazla tanınmamaktadır. Geleneğe ait bütün türleri iyi bilirdi. Yetiştirdiği çırakları vardı. Özellikle tam bir hikâye ustasıydı (Alyansoğlu 2008).

Oğul: Rüstem Alyansoğlu: 1939 yılında Kars'ın Selim ilçesinin Baykara köyünde doğdu. İlkokulu bitirdikten sonra, bir süre öğretmen okuluna devam etti. Ustası, babası Hüseyin Alyansoğlu'dur. Çıldır'lı Âşık Şenlik ve Narmanlı Sümmani'yi, kendisini en çok etkileyen ozanlar olarak gösterir. Köyüne gelen göçebe bir Yörük kızına tutulan Alyansoğlu, bu aşkın ezikliğiyle kendisini saza vermiş ve şiirler yazarak, türküler okuyarak teselli yolları aramıştır. Kars'ta sürdürdüğü ozanlığını, İzmir'in Bayraklı semtine yerleşerek devam ettirmiştir. 1981 yılında, İzmir'de vefat etti ve Karşıyaka Mezarlığına defnedildi (Halıcı 1992a:229; Şahin t.y.;228).

Torun: Mansur Alyansoğlu: Kars'ın Selim ilçesinin Baykara köyünde 03.26.1956 tarihinde doğdu. Ortaokul mezunudur. Rüstem Alyansoğlu'nun ağabeyi Esat'ın oğludur. Rüstem Alyansoğlu'nun çıraklığını yapmış, onun yanında yetişmiştir. Alyansoğlu'nun, âşıklığının varisidir. Şiirlerinin bir kısmında Alyansoğlu mahlasını kullanmakla birlikte, asıl mahlası Mansur'dur (Alyansoğlu 2008).

Baba: İskender Koca: Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlı Taşdere (Sosgert) köyünde 1339'da doğdu. Âşık Mehmet Hicrani ile amca oğludur. Düğün ve köy odası sohbetlerinde, ilerleyen yıllarda da başta Konya Âşıklar Bayramı başta olmak üzere, çeşitli illerde katıldığı meclislerde, hikâye anlatmış, bağlama kullanmaksızın âşık ezgilerini söylemiştir. Geleneğe hakim biri olan İskender Koca, âşıklığı bir meslek olarak yapmamıştır. Maksut Koca'ya ve amcasının oğlu Mehmet Hicrani'ye de ustalık etmiştir (Koca 2008).

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

Oğul: Maksut Koca: Feryadî mahlasını kullanan Maksut Koca, 4 Mayıs 1961 tarihinde, Kars'a bağlı Arpaçay ilçesinin Taşdere (Sosgert) köyünde doğdu. Ortaokul mezunu olup, babası İskender Koca ve Mehmet Hicranî'nin yanında yetişti. Âşıklığa dair bilgileri yöre âşıklarından da yararlanarak geliştirmiş olmakla birlikte, saz tekniğini amcası Aşık Mehmet Hicranî'den öğrenmiştir (Koca 2008).

Baba: Sabahattin İkan: Kars merkez Karaçoban köyündendir. Çıldır'ın Saymalı (Köyhas) köyünden, Karaçoban'a göç etmiştir. Âşık Gülistan ve çağdaşı âşıklarla birlikte düğünlerde fasıl yapmıştır. Hikâyecilik yönü de güçlüdür. İstanbul'a yerleşmiştir.

Oğul: Korkmaz İkan: Sabahattin İkan'ın oğludur. Kars merkez Karaçoban köyünde, 15.09.1966 tarihinde dünyaya geldi. Babasının yanında geleneği tanıdı. 1979 senesinden itibaren saz çalmayı türkü söylemeye başladı. Şeref Taşlıova'nın çıraklarından.

Kaynaklar

- ALPTEKİN, Ali Berat, M. Nizamettin COŞKUN (2006) *Çıldır'lı Âşık Şenlik Divanı*, Çıldır Belediyesi Yayını, No: 1, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan (1998) *Âşık Veysel Şahbazoğlu-Hayatı Sanatı Şiirleri*, Ankara.
- ASLAN, Ensar (1978) *Doğu Anadolu Saz Şairleri*, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- ASLAN, Ensar (1992) *Çıldır'lı Âşık Şenlik*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, No: 4.
- ATALAY, Ertekin (2004) *Halk Edebiyatımızda Çıldır*, İzmir: Lamineks Plastik Sanayi Tic. Ltd., Şti.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986) *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul: Murat Ofset.
- BORATAV, Pertev Naili (2000) *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- ÇELİK, Mehmet, Bekir Sami ÖZSOY (2001) *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı I. Âşıklar Şenliği*, Manisa: Emek Matbaacılık Sanayi.
- ÇETİNKAYA, Haydar (1978) "Hasta Hasan'la Âşık Üzeyir Fakir", *Türk Folklor Aştırmaları Dergisi*, Yıl 30, Cilt 18, Sayı 352, Kasım: 84-98.
- DURBİLMEZ, Bayram (1993) *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanatı ve Eserleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.
- HALICI, Feyzi (1992a) *Saz Şairleri Diliyle Atatürk*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayını.
- HALICI, Feyzi (1992b) *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri Güldeste*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, No: 58, Ankara.

M. Mete TAŞLIOVA

- KAFKASYALI, Ali (1998) *Âşık Murat Çobanoğlu* Hayatı-Sanatı-Eserleri, Ankara: 72 Tasarım Dizgi Tic., Ltd., Şti.
- KALKAN, Emir (1991) *XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- KARADENİZ, Bekir (2007) *1900'den 2000'e Halk Şiiri*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayını.
- KAYA, Doğan (1994) *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yay.
- KAZMAZ, Süleyman (1946) *Çıldırli Âşık İlyas Anlatıyor* (Âşık İlyas'ın Rüyasında Aşk Badesi İçmesi), Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Yayınları.
- ÖCAL, Turgut (1995) *Karahanlı Murat Yıldız Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- ÖZARSLAN, Metin (2001) *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Ankara: Akçağ Yay.
- ÖZDEMİR, Ahmet (2006) *Halk Şiirinden Seçmeler*, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- ÖZDER, M. Adil (1965) *Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları*, I. Kitap, Bursa: Emek Basımevi.
- ÖZHAN, Mevlüt vd. (1992) *Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi*, No:184, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- ÖZSOY, Bekir Sami vd. (1992) *Destanlarla Erzincan*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını.
- ÖZSOY, Bekir Sami, Halil İbrahim ATAMAN (1993) *Posoflu Âşık Sâbit Müdâmî*, Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçmeler, Kayseri.
- ÖZSOY, Bekir Sami (y.t.y.) *Şiirlerle Yunus Emre*, Ankara: Emek Ofset Matbaacılık Sanayi.
- SAKAOĞLU, Saim, Turgut GÜNAY (1974) *Halk Şiirinde Atatürk*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:335, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- SAKAOĞLU, Saim, Zekeriya KARADAVUT (1998) *Âşıkların Diliyle Cumhuriyet*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- ŞAHİN, Salih (y.t.y.) *Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri*, Ankara: Yorum Matbaacılık Sanayi.
- ŞENEL, Süleyman (2007) *Kastamonu'da Âşık Fasılları Türler-Çeşitler-Çeşitlemeler*, I. Cilt, Ankara: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yay.
- TAHİR KUTSİ (1975) *Türk Halk Şiiri* (Antoloji), 100 Büyük Edip Büyük Şair, No: 20, İstanbul: Toker Matbaası.
- TANRIKULU, Nazım İrfan (1997) *Âşıklar Divanı*, İstanbul.
- TAŞLIOVA, M. Mete (2006) *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*, Hacettepe Üniversitesi SBE Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.
- YARDIMCI, İlhan (2007) *Yaşayan Âşıklarımız* (Güldeste), Dizgi Ofset Matbaacılık, Konya.
- YILDIRIM, Dursun (1998) *Türk Bitiği* Araştırma İnceleme Yazıları, Ankara: Akçağ Yay.

BABA-OĞUL ÂŞIKLAR

- YILDIZ, Yusuf (1981) “Karşlı Halk Ozanı Âşık İslâm Erdener”, **Türk Folkloru Dergisi**, sayı 22, Mayıs, İstanbul.
- YILDIZ, Günay (2003) *Ay Hayıf Karahanlı Âşık Murat Yıldız* Hayatı-Sanatı-Eserleri, Ankara: Özgün Matbaacılık .
- ZEYREK, Yunus (2004) *Posoflu Zülâli*, Ankara: Kozan Ofset.

Kaynak Kişiler:

- ALADAĞLI, İsmail, 2005, (İsmail Aladağlı ile 12 Kasım 2005 tarihinde yaptığımız görüşme bilgileri.)
- ALYANSOĞLU, Mansur, 2008, (Mansur Alyansoğlu ile 06.06.2008 tarihinde, Kars'ta yaptığımız görüşme bilgileri.)
- ATAMAN, Hikmet Arifi, 2008, (Hikmet Arifi Ataman ile 04.05.2008 tarihinde Kars'ta yaptığımız görüşme bilgileri.)
- DÜLGER, Sebahattin, 2008, (Sebahattin Dülger ile Kars'ta 05.05.2008 tarihinde yaptığımız görüşme bilgileri.)
- KOCA, Maksut, 2008, (Maksut Koca ile, 06.05.2008 tarihinde, Kars'ta yaptığımız görüşme bilgileri.)
- ŞAHBAZOĞLU, Ensar, 2008, (Ensar Şahbazoğlu ile, 06.05.2008 tarihinde, Kars'ta yaptığımız görüşme bilgileri.)
- TAŞLIOVA, Şeref, 2008, (Şeref Taşlıova ile Ankara'da 02.03.2008 tarihinde yaptığımız görüşme bilgileri.)